

КРАЄЗНАВЕЦЬ, ВЧЕНИЙ, ПЕДАГОГ (ГЕННАДІЙ ВАСИЛЬОВИЧ БОНДАРЕНКО)

У статті розкриті деякі аспекти наукової, педагогічної та громадської діяльності Геннадія Васильовича Бондаренка, голови Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України.

Ключові слова: Г.В.Бондаренко, краєзнавство, краєзнавча освіта, волинезнавство, конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся».

«Людина в краєзнавстві є одночасно і творцем, і дослідником, і споживачем історії, охоронцем матеріальних і духовних цінностей краю», «краєзнавство завжди біля витоків відродження» – ці твердження Г.В.Бондаренка, відомого волинського краєзнавця, розкривають і його особисту життєву позицію, і напрями діяльності вченого і педагога [1].

З приїздом на роботу на Волинь у 1977 році після закінчення аспірантури Київського педагогічного інституту, Г.В.Бондаренко стає активним членом клубу «Краєзнавець», який діяв при обласній бібліотеці [2]. Молодий дослідник відразу ж включається у розробку краєзнавчої тематики регіону, залучає студентів-істориків до цієї роботи, стає організатором наукових конференцій. З 1985 р. у Луцьку починають проводитися наукові історико-краєзнавчі конференції «Минуле і сучасне Волині» з виданням наукових збірників тез (1-ий – 7-ий випуски) і матеріалів (з 8-го випуску) як загального, так і тематичного характеру [3], кількість яких на червень 2011 року налічує тридцять дев'ять. З 2002 року назва конференції змінилась на «Минуле і сучасне Волині та Полісся», що вказує на розширення регіональної тематики проблем, що розглядаються на конференціях [4]. Проведення конференцій значно активізувало вивчення краєзнавчої проблематики як у змістовому спрямуванні досліджень, так і у кількісному її вираженні. До краєзнавчих досліджень долучилася когорта вчителів історії, української мови та літератури, природознавства, для значної частини яких це стало справою життя.

Особливістю Волинських конференцій є те, що вони періодично проводяться у містах та районних центрах, історичних населених пунктах області, їх учасники, як правило, відвідують цікаві для краєзнавців куточки Волині: музей-садибу Лесі Українки в Колодяжному, музей Ігоря Стравінського в Устилузі, Шацькі озера, Берестечко та заповідник «Поле Берестецької битви», стародавній Володимир-Волинський з його чисельними пам'ятками, Луцький історико-культурний заповідник та музеї міста [5].

Знаковим стало проведення третьої Волинської історико-краєзнавчої конференції «Минуле і сучасне Волині» у 1989 році. На ній відбулося організаційне оформлення краєзнавчого товариства Волинської області із затвердженням Статуту, виборами президії [6]. Очолив Товариство Г.В.Бондаренко. А з 2009 р. він – голова Волинської обласної організації Національної спілки краєзнавців України, член правління НСКУ.

Плідна та розмаїта діяльність Товариства підготувала ґрунт до проведення у Луцьку у 1992 році II регіональної «Велика Волинь» та VI обласної «Минуле і сучасне Волині» історико-краєзнавчих конференцій «Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи», на якій істориком проаналізовано основні етапи краєзнавчого руху на Волині та означено завдання його подальшого розвитку [7].

Вагомим підсумком краєзнавчого пошуку вченого стала монографія «Історичне краєзнавство Волині», в якій висвітлено основні напрями й тенденції розвитку краєзнавчого руху та історичних досліджень у Волинській області від 40-х років ХХ століття і до початку ХХІ століття [8].

У колі наукових інтересів Геннадія Васильовича – історія України і Волині, методологічні та методичні проблеми сучасного історичного краєзнавства і організація науково-краєзнавчих заходів, краєзнавча освіта і підготовка молодих науковців та майбутніх педагогів до вивчення і наукового осмислення історії та культури рідного краю. Він – автор понад 300 публікацій: монографій, підручників, статей, рецензій з історії України та Волині, спеціальних історичних дисциплін, історичного краєзнавства та практики історичного пізнання, член редколегії часопису «Літопис Волині».

У 1998 році в науково-педагогічному віснику Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти «Педагогічний пошук» з ініціативи Г.В.Бондаренка започатковано рубрику «Краєзнавство». Постійний автор рубрики вчений представив у ній 24 власних матеріали, залучає до співпраці

науковців та педагогів області, спрямовуючи їх науково-краєзнавчий пошук та домагаючись тематичного розмаїття друкованих у ній праць. У наукових статтях та повідомленнях акцентується увага на нових підходах до краєзнавства, зокрема історичного, літературного, географічного, мистецького тощо. Постійною є увага до таких тем, як лесезнавство, історичні постаті краю, історія населених пунктів, воєн і революцій, розвиток культури і мистецтва, традиційно-побутової культури тощо. Рубрика забезпечує не лише науковоінформаційний і науково-методичний розвиток краєзнавства в регіоні, але й стала важливою ланкою здійснення краєзнавчої освіти. Особливістю рубрики є постійний друк у ній списків нової краєзнавчої літератури «На книжкову полицю краєзнавця», рецензій на твори волинських дослідників, висвітлення хроніки основних подій краєзнавчого життя області. У журналі також подаються матеріали для занять і заходів з волинезнавства, уроків з історії та культури краю, проведення гурткової та позакласної роботи.

Під гаслом «у краєзнавчій освіті найважливішим кроком є той, що веде до пізнання самих себе і духовного збагачення» об'єдналася навколо Геннадія Васильовича група ентузіастів, працівників Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти та педагогів з метою завершення роботи з відкриття музею «Історії освіти Волині» при ВППО, яке було приурочене до Дня працівників освіти у 2003 році [9]. Цей музейний заклад виконує важливі завдання, серед яких: представлення розвитку освіти і педагогічної думки в краї з найдавніших часів, а також ознайомлення з сучасними досягненнями навчальних і позашкільних закладів з метою навчання та запозичення досвіду роботи, зібраного за багато років з усіх районів області.

Робота музею стала поштовхом до створення музейних кімнат з історії шкіл у навчальних закладах області та відкриття музею історії освіти Турійського району. У 2010-2011 навчальному році Камінь-Каширський відділ освіти та районний методичний кабінет провели конкурс пошуково-дослідницьких робіт «Моя рідна школа: минуле й сьогодення», кращі матеріали якого були представлені на щорічній виставці «Творчі сходинки педагогів Волині» у Волинському інституті післядипломної педагогічної освіти (травень 2011 р.).

Саме ця виставка дає змогу відслідковувати розвиток краєзнавчо-пошукової роботи в школах області, демонструючи її кращі зразки. У огляді виставок Г.В.Бондаренко вказує, що «виховна ро-

бота, історія, географія, українська мова і література, хімія і математика, інші предмети показують, що освітяни області намагаються якнайширше залучати місцевий матеріал.

Краєзнавчі матеріали презентують усі напрями навчання і виховання: уроки, виховні заходи, позакласну роботу в гуртках, туристичні походи, екскурсії тощо. Методичні посібники, рекомендації, різноманітні матеріали до уроків та інших заходів навчально-виховного процесу на виставках останніх двох років показують якісно нову сходинку розвитку краєзнавчої освіти, яка визначає важливі напрями у вихованні патріота і громадянина. Більшість матеріалів сприятимуть поширенню знань про рідну землю – Волинь і Полісся, людей та їхнє життя» [10].

Значним здобутком у розвитку краєзнавства в області є запровадження викладання у навчальних закладах з 1 вересня 2005 року факультативного курсу «Волинезнавство», автор-упорядник програми якого Г.В.Бондаренко. У програмі запропоновано факультативи для учнів усіх класів загальноосвітніх шкіл: «Моя Волинь» (1 – 4 класи), «Пам'ятні місця і пам'ятки історії, культури та природи краю» (5 – 6 класи), «Волинь і козацтво» (7 – 9 класи), «Історичні постаті краю» (10 – 11 класи) [11]. Окрім цього, вченим розроблено програми факультативних курсів «Наш край в роки Другої світової війни» [12], «Історія України і Волині в нумізматиці, боністиці, геральдиці, генеалогії, фалеристиці та вексилотії» [13]. У 2009 році педагоги області отримали електронну версію посібника «Волинезнавство», підготовлену авторським колективом на чолі з Г.В.Бондаренком. Геннадій Васильович великої уваги надає підвищенню кваліфікації педагогічних кадрів. На це особливо була спрямована його діяльність як завідувача кафедри теорії та методик викладання шкільних предметів Волинського інституту післядипломної педагогічної освіти, яку він очолював десять років (з 1997 р.), як науковця, якого також цікавили проблеми формування історичного мислення учнів [14], громадянського виховання школярів [15], залучення до краєзнавчого пошуку педагогів різних фахів.

Організатор науково-краєзнавчих заходів, Геннадій Васильович дбає про розмаїття їх форм та змістову насиченість. За понад двадцять років існування Волинського обласного товариства краєзнавців ним проведено понад 150 міжнародних, всеукраїнських, регіональних наукових історико-краєзнавчих конференцій, симпозіумів, пам'ятних академій, круглих столів, читань, виставок, презентацій краєзнавчих видань, відкриття пам'ятних дошок, вшанування відомих краєзнавців області, тощо [16].

З 2002 року в області триває конкурс «Пам'яті зниклих населених пунктів Волині» на кращу учнівську, студентську наукову роботу, історичний нарис. У ході конкурсу розпочався збір матеріалів про села, хутори, колонії, яких сьогодні вже немає на карті України, але які ще є у пам'яті людей і у документах про їх місце народження. Вони зникали за різних обставин: внаслідок урбанізації, колективізації, виселення і переселення, військових акцій тощо, що яскраво розкрито в окремих роботах, зокрема, учня Затурцівської ЗОШ ім. В. Липинського Назара Фіцуляка «Колонії Жарки і Гали» (керівник Лілія Радчук), учениці Нововолинської гімназії Інни Лісової «Зниклі села Надбужжя» [17]. Вся підготовча організаційна робота, розробка положення про конкурс та організація діяльності його журі, відзначення переможців, презентації його матеріалів в засобах масової інформації, залучення все більшої кількості вчителів та учнів до краєзнавчого пошуку – подвижництво Г.В.Бондаренка.

У 2004 році проведено перші краєзнавчі літературно-педагогічні читання «Освіта і виховання в родині Косачів», присвячені 155-річчю від дня народження Олени Пчілки і 55-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки [18]. Участь у читаннях взяли науковці, краєзнавці, вчителі, працівники освіти та культури. До уваги учасників читань була представлена виставка унікальних виробів із соломки Марії Кравчук «Живе перевесло», на якій вчителька-майстриня розповідала про своє мистецтво та про важливість роботи з дітьми у гуртках і факультативах. Підсумки читань були підбиті в урочищі Нечемне, де нині створено унікальний куточок сюжетів життя родини Косачів на Ковельщині і «Лісової пісні» [19].

Безпосередню участь брав Г.В.Бондаренко у творенні нової волинської символіки – Герба і Прапора Волинської області. Свої переконання про її важливий виховний потенціал для формування самосвідомості та самоідентифікації громадян, «бо у символах закладено важливі алгоритми з місцевої історії, філософії, світогляду, які визначають поняття ментальності, – духовно-генетичної основи поведінки людей», краєзнавець пропагує різними засобами серед педагогічної громадськості з метою забезпечення її використання у виховній роботі [20]. З 1997 року він член геральдичної комісії і Волинської облдержадміністрації.

З 2006 року Г.В.Бондаренка призначено виконавчим директором Відділення Інституту дослідів Волині у Вінніпезі при Волинському національному університеті імені Лесі Українки [21].

Основними напрямками діяльності Відділення є координація досліджень з історії, культури, приро-

ди краю, видання часопису «Літопис Волині», поширення краєзнавчої освіти, волинезнавства. З цією метою до пошукової і краєзнавчої роботи, участі в історико-краєзнавчих конференціях залучаються викладачі вищих навчальних закладів, вчителі, студенти та учні. Учений керує науковою роботою з історії Волині аспірантів та пошукувачів, троє з яких стали кандидатами історичних наук.

З ініціативи правління Волинської обласної організації Спілки краєзнавців з 2008 року Волинська обласна державна адміністрація та Волинська обласна рада відзначають здобутки краєзнавців області премією імені Олександра Цинкаловського, лауреатами якої стали: Н.Н.Грабарчук, М.М.Кучинко, Г.В.Охріменко. Окрім цього Волинською обласною державною адміністрацією та Волинською обласною радою встановлено також премії видатних земляків за досягнення у галузі науки, освіти, літератури, культури і мистецтва: імені Агатангела Кримського (1992 р.); імені Йова Кондзелевича (1993 р.); імені Ігоря Стравінського (1995 р.), імені Миколи Куделі (1995 р.), імені Лесі Українки (2001 р.), імені Михайла Кравчука (2001 р.), імені Степана Кривенького (2001 р.) [22].

У 2006 році на пленумі правління Всеукраїнської спілки краєзнавців заслуговувався звіт голови правління Волинської обласної організації Спілки краєзнавців. Пленум схвалив роботу правління, відзначивши плідну роботу краєзнавчого активу області, активізацію пошуково-популяризаторської діяльності на місцях, збільшення членів організації, видання літератури, активну участь у охороні пам'яток історії та культури та проведення низки «змістовних заходів з увічнення подвигу українського народу у Великій Вітчизняній війні, активну участь у роботі з реалізації програми реабілітації жертв політичних репресій» [23].

Копітка самовіддана праця Геннадія Васильовича відзначена нагрудним значком «Відмінник народної освіти» (1989 р.), званням «Заслужений працівник народної освіти України» (1993 р.), Почесними грамотами Волинської обласної ради (2006 р.) та Волинської обласної державної адміністрації (2008 р.), Грамотою Верховної Ради України (2008 р.), срібним нагрудним знаком Волинського національного університету імені Лесі Українки (2009 р.); він – лауреат премії імені Дмитра Яворницького Національної спілки краєзнавців України (1993 р.) та обласної премії імені Галшки Гулевичівни Волинського фонду культури (1996 р.) [24].

Невтомно трудиться Г.В.Бондаренко, він у постійному пошуку, у вирі життя, втілює нові плани і задуми з розвитку краєзнавства на Волині.

Джерела і література

1. *Бондаренко Г.В., Заброварний Б.Й.* Проблема людини в історичному краєзнавстві / Г.В. Бондаренко, Б.Й. Заброварний // *Минуле і сучасне Волині. Історичні постаті краю: тези доповідей та повідомлень V Волинської історико-краєзнавчої конференції 11 – 13 жовтня 1991 р.* – Луцьк: б.в., 1991. – С. 4 – 7; *Гуменюк Н.* Геннадій Бондаренко: Краєзнавство завжди біля витоків відродження / Н. Гуменюк // *Віче.* – 1998. – 12 березня. – С.14; *Вербич В.* Краєзнавці традиційно незручні для влади? / В. Вербич // *Луцький замок.* – 1999. – 18 листопада. – С.11.
2. *Силюк А.* 60 років від дня народження Г.В.Бондаренка (1946) – українського історика і педагога / А. Силюк // *Календар знаменних і пам'ятних дат Волині на 2006 р.* – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2006. – С.23-29.
3. Зміст матеріалів конференції «Минуле і сучасне Волині та Полісся» за 1985-2009 роки // *Минуле і сучасне Волині. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу утворення. Спеціальний випуск* – Луцьк: б.в., 2009. – С.75 – 148.
4. Там само. – С.99.
5. *Бондаренко Г.В.* Краєзнавство Волині (80-ті – 2001pp.): історія та історіографія / Г.В.Бондаренко // *Минуле і сучасне Волині. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу утворення. Спеціальний випуск* – Луцьк: б.в., 2009. – С.234.
6. *Бондаренко Г.В., Наконечний В.А., Онуфрійчук М.А., Протас Л.О.* Про створення краєзнавчого товариства Волинської області / Г.В.Бондаренко, В.А. Наконечний, М.А. Онуфрійчук, Л.О.Протас // *Минуле і сучасне Волині: тези доповідей та повідомлень III-ої Волинської історико-краєзнавчої конференції.* – Луцьк: б.в., 1989. – С. 9-11.
7. *Бондаренко Г.В.* Краєзнавчі дослідження: напрями, завдання, проблеми / Г.В.Бондаренко // *Минуле і сучасне Волині. Краєзнавство: історія, здобутки, перспективи. Тези доповідей та повідомлень II регіональної «Велика Волинь» та VI обласної історико-краєзнавчих конференцій 8 – 10 жовтня 1992 р.* – Луцьк: б.в., 1992. – С.6-7.
8. *Бондаренко Г.В.* Історичне краєзнавство Волині / Г.В. Бондаренко. – Кн.1. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 238 с.; Кн.2. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2003. – 214 с.
9. *Муляр О.* Запрошує музей освіти Волині / О. Муляр // *Педагогічний пошук.* – 2003. – №4(40). – С.73.; *Бондаренко Г.В.* Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громадянина / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2003. – №4(40). – С.75.
10. *Бондаренко Г.В.* Краєзнавча освіта Волині у «Творчих сходах педагогів Волині – 2003-2004» / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2004. – №2(42). – С.93-95.
11. *Бондаренко Г.В.* Волинезнавство – факультативний курс у загальноосвітніх школах області / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2005. – №4(48). – С.76.
12. *Бондаренко Г.В.* Про факультативний курс для учнів 10-12 класів «Наш край в роки Другої світової війни» [Текст] / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2005. – №2(46). – С.71-73.
13. *Бондаренко Г.В.* Історія України і Волині в нумізматиці, боністиці, геральдиці, генеалогії, фалеристиці та вексиллогії: Програма факультативного курсу для 10-12 класів (34 години) / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2006. – №2(50). – С.44 - 47.
14. *Бондаренко Г.В.* Формування історичного мислення учнів / Г.В.Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2000. – №3(27). – С.44-45.
15. *Бондаренко Г.В.* Краєзнавча освіта – важливий аспект виховання патріота і громадянина / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2003. – №4(40). – С.73-76.
16. Літопис подій у краєзнавчому житті Волинської області у 1989 – 2009 роках // *Минуле і сучасне Волині. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу утворення. Спеціальний випуск.* – Луцьк: б.в., 2009. – С.48-62.
17. *Бондаренко Г.В.* Затурці в історії України та Волині / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2003. – №4(40). – С.77.
18. *Бондаренко Г.В.* Освіта і виховання в родині Косачів / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2004. – №3(43). – С.77.
19. Там само.
20. *Бондаренко Г.В.* Символи Волинської області / Г.В. Бондаренко // *Педагогічний пошук.* – 2003. – №1(37). – С.74.
21. Документи реорганізації Відділення Інституту дослідів Волині у Вінніпезі при Волинському

- національному університеті імені Лесі Українки // Літопис Волині. – 2008. – Ч.4. – С.204 – 208.
22. Лауреати державних обласних премій // Минуле і сучасне Волині. Волинська обласна організація Національної спілки краєзнавців України. Матеріали до відзначення 20-річчя від часу утворення. Спеціальний випуск. – Луцьк: б.в., 2009. – С.46-48.
23. Тронько П.Т. Пленум правління Всеукраїнської спілки краєзнавців / П.Т. Тронько // Педагогічний пошук. – 2007. – №1(53). – С.81.
24. Архів музею «Історії освіти Волині». Папка «Бондаренко Геннадій Васильович».

Наталія Кот, Галина Романчук

Краєвед, учений, педагог (Геннадій Васильевич Бондаренко)

В статтє раскрыты некоторые аспекты научной, педагогической и общественной деятельности Геннадия Васильевича Бондаренко, председателя Волынской областной организации Национального союза краеведов Украины.

Ключевые слова: Г.В.Бондаренко, краеведение, краеведческое образование, волыневедение, конференции «Прошлое и современность Волини».

Nataliia Kot, Halyna Romanchuk

Ethnographer, Scientist, Teacher (Henadii Bondarenko)

The article deals with some aspects of scientific, pedagogical and public activities of Henadii Bondarenko, the head of Volyn regional organization of National union of regional ethnographers of Ukraine.

Key words: H.V. Bondarenko, study of local lore, regional studies education, Volyn study, conferences «The Past and Modern of Volyn and Polissia».

УДК 929 (477)

Людмила Вовчук (м. Миколаїв)

30 РОКІВ НА КРАЄЗНАВЧІЙ НИВІ МИКОЛАЇВЩИНИ (НАРИС ДО БІОГРАФІЇ ПЕТРА МИКИТОВИЧА ТРИГУБА)

У роботі простежується життя відомого педагога-краєзнавця Петра Микитовича Тригуба (27 червня 1935 року). Показано його науково-педагогічну роботу та працю на краєзнавчій ниві.

Ключові слова: краєзнавство, краєзнавець, Миколаївщина, Петро Микитович Тригуб.

Історична наука завжди віддавала належне місце висвітленню історичних особистостей. Однак в останнє десятиріччя в українській історіографії намітилася особливо чітка практика репрезентувати визначну постать як в просторово-часовому вимірі, так і у сфері особистісно-індивідуального континууму.

В цих умовах неабиякого значення набуває створення історичного портрету особистості і самого історика, в контексті загального розвитку регіону, з яким пов'язані її життя та діяльність, історична творчість.

Цілком зрозуміло, що останнє набуває особливо значення у зв'язку з сучасною проблематикою дослідження регіональної історії, що має не просто і не лише історичне чи етнокультурне, але й соціально-економічне і політико-правове підґрунтя [1].

Значної уваги в краєзнавчому русі Миколаївщини заслуговує постать незмінного голови Миколаївської

спілки краєзнавців ВСК-НСК України протягом 21 року (1990-2011 рр.), доктора історичних наук, професора, заслуженого працівника та відмінника народної освіти України Тригуба Петра Микитовича.

Персоні Петра Микитовича присвячена низка публікацій [2], в тому числі, його автобіографічна праця «Стежками власної долі» [3], але його роботі на краєзнавчій ниві приділяється дуже мало уваги, що й визначило мету нашого дослідження.

Народився відомий краєзнавець 27 червня 1935 року на Слобожанщині, в старовинному селі Коломак Харківської області, яке у XVII-XVIII ст. було сотенним містечком Охтирського слобідського козацького полку. Батько, Тригуб Микита Семенович, і мати, Шинкаренко Орина Омелянівна, були родом з Чернігівщини, Остерського повіту Жулинської волості, сіл Сваром'я і Лебедівки,